

Тараненко О. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ЛІНГВОСЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІЛЬНОГО АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ЛЕКСЕМИ “INSOLENCE” В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У представленому лінгвосемантичному дослідженні надано результати вільного асоціативного експерименту щодо лексеми *insolence* серед студентів-перекладачів денного та заочного відділень вікових категорій від 17 до 35+ років, як жіночого, так й чоловічого гендеру. Головною метою розвідки було визначити конотативні (позитивні, негативні, змішані) смисли-асоціації вищезначеної лексеми майбутніми перекладачами, які на вельми глибокому рівні володіють мовою, але не є англомовними носіями. Саме через урахування культурно-психологічних смислів можливий коректний переклад, який не просто передає відповідне значення, але й мстить у собі концептуальні компоненти відповідних реалій мови-реципієнта. У результаті проведеного вільного асоціативного експерименту було отримано наступні результати: семантична структура *insolence* містить *familiarity* (negative meaning shade); *vulgarity* (negative meaning shade); *imprudent* (negative meaning shade); *boldness* (negative meaning shade); *rude* (negative meaning shade); *discourteous* (negative meaning shade); *cheeky* (negative meaning shade). Водночас позитивну конотацію зафіксовано лише у деяких складових: *audacity*, *temerity* (хоробрість, відчайдушність). Вочевидь, що переважає негативна конотація в усіх вікових та гендерних групах, яких було залучено до експерименту. Вважаємо доцільним проводити подальші дослідження на кшталт запропонованого задля побудови якомога ефективніших перекладацьких стратегій з урахуванням конотативної та культурної компоненти як мови-оригіналу, так й мови-реципієнта.

Ключові слова: асоціативний експеримент, психолінгвістика, особистість перекладача, конотація, семантика.

Постановка проблеми в загальному її вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна лінгвістична наука розвивається швидкими темпами, насамперед у галузі перекладу та прагматики як комунікації, так й тексту. Зв'язок між лінгвістикою та психологією є беззаперечним та взаємно збагачуючим, тому поєднання методів та прийомів цих двох напрямів дає приголомшливі результати з практичною цінністю саме у галузі перекладу. Перекладачі зазвичай глибоко працюють зі значенням слова, яке не завжди є однозначним та володіє багатьма конотативними та культурними сенсами, які треба коректно передати з мови-оригіналу на мову-реципієнт. Переклад у своєму роді має багато спільного з мистецтвом. Одним з можливих ефективних засобів для визначення конотації та культурних смислів певної лексеми є асоціативний експеримент. У даній розвідці ми презентуємо результати асоціативного експерименту розпаковки конотатив-

ного значення лексеми «insolence» в англійській мові з залученням студентів-перекладачів мовних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою зв'язку лінгвістичних студій та психологічних чинників, а також особистістю перекладача та перекладацьких стратегій займаються такі науковці як А. Войцева, С. Засекін, О. Денисевич, О. Легка-Пауль, О. Михайленко та багато інших. Термін *асоціація* притаманний перш за все психологічним студіям, де зазначено, що «асоціація є зв'язком між психічними явищами, при якому актуалізація (сприйняття, уявлення) одного з них спричиняє появу іншого... поява у свідомості образу без зовнішнього подразника, який звичайно його викликає, відносилася на рахунок зв'язку тілесних процесів, закріпленого в минулому досвіді» [1, с. 29]. Дослідниця Д. Карачова підкреслює, що саме «психолінгвістичний підхід є надзвичайно важливим аспектом перекладацької діяльності, адже психолінгвістика орієнтується на вивчення процесу говоріння і розуміння мови (в нашому випадку іншомовної), лінгвістика ж при цьому орієнтується на мовні засоби, що використовуються в мовному спілкуванні» [2, с. 204]. С. Засекін зазначає, що «актуальність психолінгвістичних студій процесу перекладу викликана пошуканням інтересу науковців до процесів мислення та творчості перекладача» [3, с. 66].

Метою статті є за допомогою вільного асоціативного експерименту виявити всі можливі конотативні відтінки значення лексеми «insolence» в англійській мові з урахуванням вікових, гендерних, професійних особливостей респондентів та задля конструювання семантичної структури вищезначеної лексеми і всіх її можливих культурних кодів для подальшого коректного перекладу з англійською на українську мову та навпаки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одразу окреслимо, що такий метод дослідження як «асоціативний експеримент» є прийомом, спрямованим на вияв асоціацій, які склалися в індивіда у його попередньому досвіді... під час проведення вільного експерименту опитуваному пропонується ізольоване слово із завданням реагувати на нього першим словом, що з'являється в голові з отриманим вихідним словом» [4, с. 2]. Розвідка проводилася з залученням шістдесяти восьми студентів-перекладачів денного та заочного відділень факультету гуманітарних наук, переважно жіночої статі, віком від 17 до 35+ років. Чоловіків-студентів очікувано менше, але їх асоціативні реакції заслуговують на особливу увагу, бо демонструють деякі розбіжності із жіночими на лексему «insolence» в англійській мові. Одразу підкреслимо, що для всіх цих студентів англійська не є рідною мовою, тому природно можуть виникнути

розбіжності в інтерпретації цього феномену між фактичними носіями та майбутніми перекладачами. Цікавим виявиться сам процес трансформації значення означеної лексики через переклад та ті асоціації, що можуть як змінюватись, так й лишатись подібними з мови-джерела (українська). Ще зазначимо слушну думку Д. Карачової, що «емоційно-лексичний аналіз дає змогу оцінити емоційну насиченість тексту, структуру оцінки за найбільш значущими емоційно-оцінними критеріями, а отже, визначити емоціогенність тексту» [2, с. 204]. Тож, кожна значуща лексема у тексті має бути предметом ретельного аналізу з залученням саме емотивної мовної компоненти. Прикладом такого аналізу й може слугувати наше дослідження. Отримані в ході асоціативного експерименту дані наглядно розміщено у таблиці 1 (табл. 1) даної розвідки.

Розпочнемо з асоціацій студенток-респонденток вікової категорії 17–18 (1 курс). Асоціативний ряд представлено широко, а конотація є стійко негативною: *boorishness, rude, boldness, obstinacy, rudeness, arrogance, contempt, vanity, impudence, shamelessness, dislike, nerve*. Цікавим є зафіксований зв'язок зухвалості з презирством (*contempt*), впертістю (*obstinacy*), марнославством (*vanity*) та безсоромністю (*shamelessness*), пихою (*arrogance*). Оцінювання цих рис йде як суто негативне. Серед позитивних асоціацій зафіксовано *force, confident, cool, courage, bravery, powerful, brave*. Яскраво прослідковано зв'язок зухвалості з впевненістю, (*confident*), сміливістю (*bravery*), крутістю (*cool*) та впливовістю (*powerful*). Все ж таки негативного сприймання зухвалості більше, ніж позитивного на думку дівчат. Змішаною конотацією володіє лексема *influence* (вплив), що може бути як негативним, так й позитивним. Хлопці-респонденти тієї ж вікової категорії негативно асоціювали зухвалість із *bravado* (бравада), *dependent* (залежний), *trauma* (травма), а у якості позитивної асоціації надали єдину лексему *success* (успіх). Констатуємо, що у хлопців присутня кореляція досягнення успіху із зухвалістю та бравадою, але водночас успіх пов'язаний з ризиком (*trauma*). Хлопці показали значно менший асоціативний ряд на відміну від дівчат, що може бути пов'язане з гендером та більш стриманими реакціями у чоловіків, ніж у жінок у цілому. Перейдемо до вікової категорії 18–19 років та прослідкуємо асоціації дівчат щодо зухвалості: *belligerence, sharpness, arrogant, rude, disrespectful, insulting uncomfortable, stupid, intolerant, brat, daring, rudeness*. Представлений асоціативний ряд розгалужений; лексеми в ньому об'єднують негативна конотація та осуд хамовитих та занадто безцеремонних особистостей. Цікавим є виділення таких компонентів зухвалості, як *belligerence* (несамовитість), *uncomfortable* (незручний), *stupid* (дурний). Можна припустити, що зухвала людина викликає у оточуючих відчуття незручності; сумнів у розумності нахаби та великого роздратування впродовж комунікації. Інші асоціації виглядають передбачено та традиційно для інтерпретації нашої лексики. Як позитивні було схарактеризовано такі лексеми: *bravery* (хоробрість), *confident* (впевненість), *courage* (сміливість). Усі вони пов'язані з сміливістю як оборотним боком зухвалості. До змішаної конотації віднесено *self-confident* (самовпевненість) та *audacity* (безрозсудна хоробрість), що може інтерпретуватись двояко. Жінки, які загалом менш схильні до ризику, ніж чоловіки, не дуже підтримають безрозсудну хоробрість чи надмірну самовпевненість. Щодо хлопців-респондентів цієї вікової

категорії, то як негативний представлено такий асоціативний ряд: *self, stupidity, me-self-identification*. Інших значень (позитивних чи змішаних) не зафіксовано. Наступна вікова категорія – дівчата-філологи віком 19–20 років. Вони асоціюють зухвалість з такими негативними рисами, як *impolite, moral violence, anger, impudence, arrogance, rude, impertinence*. Хочеться підкреслити вираз *moral violence* (моральна жорстокість), що виділяє унікальну інтерпретацію зухвалості серед дівчат-респондентів всіх вікових категорій. Зухвала людина зазвичай нехтує почуттями інших, що й є проявом моральної жорстокості, безтактної натури. Респондентки це дуже тонко відобразили. Як позитивну асоціацію студенти виділили тільки одну: *independence* (*незалежність*), що майже завжди є позитивною якістю. Змішаною та залежною від контексту конотацією володіють такі лексеми-асоціації, як *brutality* (надмірна маскулінність), *closed (person)*, *audacity* (надмірна хоробрість). Всі ці якості як позитивні можуть належати переважно чоловікам. Жінкам гендерні стереотипи диктують бути жіночними. Хлопці цієї ж вікової категорії також віднесли *audacity* (надмірна хоробрість) до асоціацій із змішаною конотацією. Позитивних асоціацій не зафіксовано. Негативне забарвлення виражено лексемою *impudence* (нахабність). Щодо представниць вікової категорії 21–22 років (4 курс), то для них зухвалість асоційована з такими негативними рисами, як *bully, selfish, rudeness, shameless, provocation, to maintain one's position, imprudence, schoolchildren, coarseness, bad manners, boldness, impoliteness*. Вочевидь, для дівчат більш старшої вікової категорії порівняно з дослідженими вище, зухвалість асоціюється вкрай негативно. Окрім цілком передбачуваних асоціацій, цікавими для дослідження виявлено *provocation* (провокація); *bully* (вкрай нахабний); словосполучення *to maintain one's position* (займати чиесь місце, посаду). Всі ці прояви нахабних людей викликають емоції обурення та відчуття несправедливості, якщо хто некомпетентний, але зухвалий, претендує на хорошу посаду та займає її. Це справді здається дуже огидною провокацією та викликає тільки відразу. Щодо позитивних асоціацій, то вони представлені таким чином: *determined* (рішучий), *determination, self-confidence* (самовпевненість). Кількість цих лексем значно коротша, ніж негативних, що показує на несприйняття зухвалості дівчатами-респондентками, що підтверджується відсутністю лексем зі змішаною конотацією. Хлопці цієї ж вікової категорії схарактеризували зухвалість такими лексемами: *arrogance, rudeness, selfishness, rude, impatience, sass, bad manners*. Всі вони носять суто негативну конотацію, а деякі співпадають із асоціаціями, наданими дівчатами (*bad manners, rudeness, selfishness*). Думка хлопців та дівчат щодо негативних якостей зухвалості загалом співпадає. Позитивно забарвленими для хлопців-респондентів виявлено асоціацію *confidence* (впевненість), а змішану – *audacity* (безрозсудна сміливість). Остання група респонденток – дівчата віком від 21 до 37 років (заочне відділення). Вони характеризують зухвалість суто негативно: *rude, bad-behaved, impolite, treating others in inappropriate way, arrogance, impertinence, to dare, to cheek, impudence, impertinence*. Наявні емоції відрази, осуду та обурення щодо нахабних, дерзких, невихованих людей, що не можуть поводитись чемно та мають дурні манери. Інших асоціацій (позитивних чи зі змішаною конотацією) не виявлено. Можна зробити припущення, що для цієї вікової катего-

рії у зухвалості немає жодної позитивної риси – всі її складові сприймаються негативно.

Висновки дослідження. В англійській мові у семантичній структурі *insolence* виявлено: *familiarity* (negative meaning shade); *vulgarity* (negative meaning shade); *imprudent* (negative

meaning shade); *boldness* (negative meaning shade); *rude* (negative meaning shade); *discourteous* (negative meaning shade); *cheeky* (negative meaning shade); *cheeky* (negative meaning shade). Позитивна забарвленість тільки у деяких складових: *audacity*, *temerity* (хоробрість, відчайдушність). На лексичному рівні

Таблиця 1

Insolence (table 1)					
Respondets quantity	Gender	Age	Positive emotions	Negative emotions	Mixed emotions
23	Female (correspondent form)	22–38		rude, bad-behaved, impolite treating others in inappropriate way arrogance, impertinence, to dare, to cheek impudence impertinence	--
6	Male (correspondent form)	22–38		Imprudence nerve	---
10	Female (day form)	21–22	Determined determination, self-confident	Bully Selfish Rudeness Shameless Provocation to maintain one's position imprudence, schoolchildren coarseness, bad manners boldness, impoliteness	----
4	Male (day form)	21–22	Confidence force	arrogance rudeness, selfishness, rude impatience sass bad manners disrespect ego	audacity
	Female (day form)	19–20	independence	impolite moral violence anger impudence arrogance rude impertinence	Brutality Closed audacity
7	Male (day form)	19–20		impudence	audacity
7	Female (day form)	18–19	Bravery Confident courage	Belligerence Sharpness Arrogant Rude disrespectful, insulting uncomfortable, stupid, intolerant brat daring rudeness	self-confident audacity
3	Male (day form)	18–19		selfishness, stupidity me (self-identification)	----
7	Female (day form)	17–18	Force Confident Cool Courage Bravery Powerful brave	boorishness rude boldness obstinacy Rudeness arrogance contempt vanity impudence, shamelessness dislike nerve	influence
1	Male (day form)	17–18	success	Bravado dependent trauma	

емоційне ставлення до зухвалості переважно негативне. Дане дослідження дає підґрунтя для подальшого розвитку та поглиблення методу асоціативного експерименту задля розкриття глибинних семантичних структур та їх коректне відображення при перекладі.

Література:

1. Шагар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. Прапор. 2007. 640 с.
2. Карачова Д., Притиченко Г. Переклад як об'єкт психолінгвістичного дослідження. *Young scientist. Філологічні науки.* № 4 (92). 2021. С. 202–205. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/526/511> (дата звернення: 23.09.2023).
3. Zasiakin S. Approaches to Translation in the Context of Theory of Speech Activity. *Psycholinguistic* 2018, № 24, vol. 2. P. 63–77. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/258> (дата звернення: 23.09.2023)
4. Денисевич О. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету. С.1-7. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37537/42-Denysevych.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)

Taranenko O. Linguosemantic aspects of associative experiment on the base of lexeme *insolence* in English language

Summary. In the presented linguo-semantic investigation the results of associative experiment were given. The connotative meanings of the lexeme *insolence* were analyzed on the base

of future interpreters' associations. Focus-group was formed of the day and correspondence study form among female and male students aged from 17 to 35+ years old. The main goal of the article is to define connotative (positive, negative, mixed) senses-associations of the given lexeme by the students whose English proficiency is definitely high, but still they aren't native speakers. Correct translation is possible if to take into consideration not only the definitive meaning of the lexeme, but to take into account cultural, psychological, connotative inner sense of the word and to provide the ideal translation. The results of the associative experiment are the following: *insolence* contains such elements as *familiarity* (negative meaning shade); *vulgarity* (negative meaning shade); *imprudent* (negative meaning shade); *boldness* (negative meaning shade); *rude* (negative meaning shade); *discourteous* (negative meaning shade); *cheeky* (negative meaning shade). Positive meaning contains only such components as *audacity*, *temerity*. Obviously, negative connotation prevails in the structure of the lexeme. This tendency is correct for both genders of the focus-group and practically all age categories. We consider expedient to continue further investigations of such kind in terms of searching new and effective translation strategies where connotative, cultural and psychological issues are taken into consideration. Only denotative meaning can't convey all meaning shades that makes the process of translation incomplete in many cases. This way the scientific research is planned to be get more profound and thorough.

Key words: associative experiment, psycholinguistics, interpreter's personality, connotation, semantics.